

<https://doi.org/10.54333/kulutustutkimus.145547>

Kirja-arvio

Ritva Ylönen (2023)

Järjellä ja tunteella – Kodin taloustieteen uranuurtajan, opettajan, lehti- ja naisasianaisen, kirjailijan ja runoilijan äidin Laura Harmajan traaginen elämä

Warelia. 314 s.

Visa Heinonen

Kirjallisuudentutkija ja tietokirjailija Ritva Ylösen kirjoittama tuore elämäkertateos kotitalous- ja kulutustutkimuksen suomalaisesta uranuurtajasta Laura Harmajasta (1881–1954) on olennaista luettavaa kaikille, jotka ovat kiinnostuneita kyseisistä tutkimustraditioista maassamme. Ylönen on julkaissut aiemmin väitöskirjan sekä elämäkertateoksen Kalle Päätalosta ja elämäkerran Laura Harmajan tyttärestä Saima Harmajasta. Vuonna 2023 julkaistu Laura Harmajan elämäkerta syntyi jatkoksi nuorena kuolleen rakastetun runoilijan Saima Harmajan elämäkerralle. Olen käsitellyt väitöskirjassani (Heinonen 1998) Laura Harmajan panosta tutkijana ja opettajana. Ylösen erinomainen elämäkertateos täydentää monilta osin kuvaa Laura Harmajan ihmisenä sekä hänen perheensä traagisesta kohtalosta.

Ritva Ylönen kuvaa teoksessaan hyvin elävästi Laura Harmajan elämänvaiheita sekä arkea ja käyttää monipuolista lähdeaineistoa. Lähteisiin lukeutuu kirjallisuuden ja tutkimusten lisäksi Harmajan kirjeenvaihtoa, arkistoaineistoa, yksityishenkilöiden arkistoja sekä haastatteluita. Näin Harmajan elämänvaiheista iloineen ja valitettavan usein myös suruineen piirtyy uskottava ja koskettava kuva. Teoksessa on myös erinomainen Museoviraston ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistojen lisäksi kotiarkistoista hankittu kuvitus. Harmajan perheen vaiheiden dokumentoinnilla on merkittävää kulttuurihistoriallista arvoa. Kyseessä on vankkaan tutkimusperustaan tukeutuva elämäkertateos.

Ylönen kirjoittaa teoksen alussa, kuinka runoilijan äidin kohtalo oli jäänyt vaivaamaan häntä. Ylönen oli pohtinut, miten Laura Harmaja oli selvinnyt surustaan menetettyään kolme lasta lyhyen ajan sisällä. Harmajan perheen tyttäret Outi (1911–1936), Saima (1913–1937) ja Tapani (1917–1940) kuolivat nuorina ja lyhyen ajan sisällä. Neljäs

lapsi Kirsti (1923–2018) eli pitkän elämän. Ylösen kirjoitustyötä viitoitti tavoite ymmärtää, miten Laura Harmaja selvisi surustaan, onnistui raivaamaan uran talouden tutkijana ja kykeni luomaan perustan suomalaiselle kotitalous- ja kulutustutkimukselle. Ahkeruuden, päättäväisyyden ja kiinnostuksen lisäksi Laura Harmajaa varmasti auttoi hänen perhetaustansa sekä muut läheiset ihmissuhteet.

Yksityiselämän tragedioista huolimatta Laura Harmaja onnistui luomaan perustan suomalaiselle kotitalouden ja kulutuksen tutkimukselle sekä toimimaan tulevien kotitalousopettajien kouluttajana, laajasti asiantuntijana ja vaikuttajana, lehti- ja naisasianaisena sekä kirjoittamaan kirjoja lapsille. Hänen lapsuudenkotinsa oli sivistyskoti. Harmajan isä oli suomen kielen ja kirjallisuuden professori ja senaattori Arvid Genetz (1848–1915) ja äiti Eva Arppe (1851–1931). Perheen muutettua Hämeenlinnasta Helsinkiin Laura Harmaja opiskeli Suomalaisessa yhteiskoulussa ja pääsi Keisarilliseen Aleksanterin yliopistoon, missä hän valitsi pääaineikseen kansantaloustieteen ja historian. 1900-luvun alussa Harmajan aloittaessa opintonsa yliopistossa oli runsaat 1200 opiskelijaa, joista noin 300 eli neljännes oli naisia. Suomalaisen naisliikkeen aktivoitumisesta huolimatta naisten itsenäinen työura ja opiskelu oli edelleen poikkeus.

Yliopistolta Laura Harmaja löysi tulevan puolisonsa Leo Harmajan (1880–1949, vuoteen 1906 Schadewitz). Ylösen mukaan Leo Schadewitz oli tiedustellut tanssin pyörteissä Laura Genetziltä tämän musikaalisuutta. Musiikki ja kansantaloustiede osoittautuivat molempien kiinnostuksen kohteeksi. Suoritettuaan filosofian kandidaatin tutkinnon Laura kirjoitti ensimmäisen julkaisunsa osuustoiminnan perustajan Robert Owenin elämäkerran, joka ilmestyi vuonna 1906 (Harmaja 1906). Hän meni saman vuoden kesäkuussa naimisiin Leo Harmajan kanssa, joka valmistui yliopistosta tohtoriksi vuonna 1907. Leo Harmajan pitkä työura kulki Tilastollisen päätoimiston sekä rautatie-, sosiaali- ja tullihallituksen kautta lopulta Teknillisen korkeakoulun kansantaloustieteen professoriksi.

Laura Harmajakin jatkoi opintojaan Berliinin yliopistossa 1908, mutta perheen perustaminen alkoi nousta etusijalle Lauran pyrkimyksissä ja väitöskirjan tekeminen jäi haaveeksi. Laura ja Leo Harmaja julkaisivat yhteistyössä kaksi kansantaloustieteen oppikirjaa (Harmaja & Harmaja 1914; 1915). Lisäksi Laura Harmaja julkaisi vuosina 1915 kaksi kirjaa kaupunkilaiskodin menoista ja 1916 teoksen Perheen tuloista ja menoista. Vuodet olivat kuumeisen kiireistä aikaa, kun perheeseen syntyi kaksi tytärtäkin: Outi vuonna 1911 ja Saima 1913.

Laura Harmaja antoi kansantalous- ja kotitaloustieteen opettajana hyvin merkittävän panoksen suomalaiselle yhteiskunnalle. Harmaja opetti kansantaloustiedettä Suomen Liikemiesten Kauppaopistossa 1913–1916 ja 1920–1923 sekä Helsingin kauppiaskauppakoulussa. Pisimmän opettajan uran hän teki Helsingin kasvatusopillisessa talouskoulussa, sittemmin Kotitalousopettajaopistossa, missä hän opetti melkein neljä vuosikymmentä vuosina 1915–1951. Opettajan ura huipentui Helsingin yliopistossa, missä hän opetti kodin taloustiedettä uutta vuonna 1946 Helsingin yliopistoon perustettua professuuria täytettäessä vuosina 1947–1950.

Professoriksi valittiin vuonna 1947 tohtoriksi väitellyt Elli Saurio (1899–1966). Yhteiskunnallisena vaikuttajana Laura Harmaja kirjoitti runsaasti lehtiartikkeleita ja toimi Kotiliesi-lehden toimituskunnassa yli kolme vuosikymmentä 1922–1954 sekä Suomen naisten kansallisliiton ja Suomen naisyhdistyksen varapuheenjohtajana.

Mittavan työuran lisäksi Harmaja oli nelilapsisen perheen äiti ja hyvin ahkera kirjoittaja, joka kirjoitti akateemisten teosten lisäksi tieto- ja lasten kirjoja. Ritva Ylönen kuvailee uskottavasti ahkeran tiedenaisen ponnistelua työuran ja perheenäitiyden aiheuttamien paineiden sekä 1930-luvun puolivälin sekä talvisodan ajan lasten kuolemien tuottaman surun ja tuskan kanssa. 1920-luvulla Laura Harmaja julkaisi teokset kulutuspolitiikasta, kotitaloudesta yhteiskunnassa sekä perheenemännän taloudellisesta tehtävästä. Hän kirjoitti myös artikkelit kulutuksesta ja kotitaloudesta Valtiotieteiden käsikirjaan. Lisäksi hän kirjoitti lasten kirjoja ja pakinoita. Naisille suunnattuja yleis- ja aikakauslehtiä ilmestyi Suomessa runsaasti. Jotkut niistä ilmestyivät vain lyhyen aikaa. Edelleen ilmestyvä Kotiliesi-lehti oli keskeinen erityisesti maatalonemäntien suosima julkaisu, johon Harmaja kirjoitti ahkerasti.

Laura Harmaja kirjoitti myös tieteellisiin julkaisuihin kuten Sosialiseen, Yhteiskuntataloudelliseen ja Kansantaloustieteelliseen aikakauskirjaan. Harmajan aiheita ovat esimerkiksi kotitalous, kotitalous- ja kulutuspolitiikka, kulutus, kotitaloustuotanto ja perheenemännän työ. 1920-luvun lopulla Harmaja kävi Kansantaloustieteellisessä aikakauskirjassa Helsingin yliopiston kansantaloustieteen professori Ernst Nevanlinnan (1873–1932) kanssa kiistaa kotitaloustuotannon merkityksestä kansantaloudessa. Harmaja veti lopulta pitemmän korren kiistelystä, ja Nevanlinna myönsi aliarvioineensa kotitaloustuotantoa. 1930-luvun alkupuolella Laura Harmaja julkaisi artikkeleita kotitaloustieteestä myös saksalaisessa, yhdysvaltalaisessa ja norjalaisessa tieteellisessä julkaisussa.

Tytärten Outin ja Saiman kuolemat varjostivat Harmajan perheen elämää 1930-luvulla. Surun keskellä Laura Harmaja koosti tyttärensä runojen ja päiväkirjojen pohjalta suositun teoksen. Talvisodassa tapahtunut hävittäjälentäjä Tapani Harmajan kuolema ilmataistelussa Neuvostoliiton lentokoneita vastaan Viipurinlahdella helmikuun alussa 1940 oli musertava uutinen Harmajan perheelle. Harmajan perheen surussa sodan raskaina vuosina heijastui koko Suomen kohtalo. Myös selviäminen koski ahkeria Laura ja Leo Harmajaa.

Laura Harmaja kirjoitti sotavuosina pääteoksensa (Harmaja 1946; ks. Heinonen 1998, 229–235), joka todistaa hänen laajan taloustieteen ja varsinkin kulutustutkimuksen tuntemuksensa. Taloustieteen klassikot Adam Smithistä Alfred Marshalliin ja Joseph Schumpeteriin sekä saksalaisen historiallisen koulukunnan Gustav von Schmoller, Adolph Wagner ja Lujo Brentano olivat hänelle tuttuja. Harmaja lienee Suomessa ensimmäisiä, joka oli tutustunut myös yhdysvaltalaisien maailmansotien välisen ajan kulutustutkijoiden kuten Hazel Kyrkin, Elizabeth Hoytin ja Paul Nyströmin tutkimuksiin. Lisäksi hän viittaa saksalaisten kotitaloustutkijoiden tutkimuksiin. Laura Harmajan pääteos on todistus laajasta oppineisuudesta.

Ritva Ylösen ansiokas elämäkertateos on suositeltavaa luettavaa kaikille kotitalous- ja kulutustutkimuksesta kiinnostuneille. Kirja valottaa tutkimustraditioiden keskeisen suomalaisen edustajan merkittävää panosta tieteenalojen synnylle Suomessa. Toivottavasti mahdollisimman laaja lukijakunta pääsee tutustumaan Laura Harmajan ja tämän perheen koskettaviin kohtaloihin. Teos on yksi kunnianosoitus suomalaisten naisten työlle ja osaamiselle.

Kirjallisuus

Harmaja, L. (1906). Robert Owen – yhteiskunnallisen uudistuksen tienraivaaja. Elämäkertoja 15. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Harmaja, L. (1946). Kotitalous kansantalouden osana. Helsinki: Otava.

Harmaja, L. & L. (1914). Kansantaloustieteen oppikirja. Suomen liikemiesten julkaisuja 16. Helsinki: Otava.

Harmaja, L. & L. (1915). Kansantaloustieteen pääpiirteet. Helsinki: Otava.

Heinonen, V. (1998). Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa. Bibliotheca Historica 33. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Kirjoittajatiedot

Visa Heinonen toimii professorina Helsingin yliopiston Kuluttajatutkimuskeskuksessa.